

Justis- og beredskapsdepartementet

18.03.2015

Deres ref.: 14/6745 ES LLE/bj

Saksbehandler: Andreas S. K. Tharaldsen
Ansvarlig advokat: Siri Frajford Landa

Saksnr. 14/21328-8
Løpenr. 18727/15
Arkivnr. X40

OVERSENDELSE AV HØRINGSUTTALELSE – NOU 2014: 10 SKYLDEVNE, SAKKYNDIGHET OG SAMFUNNSVERN

Det vises til Justis- og beredskapsdepartementets høringsbrev av 22. november 2014, vedrørende NOU 2014: 10 Skyldevne, sakkyndighet og samfunnsvern. Høringsfristen er fastsatt til 27. mars 2015.

Rogaland fylkeskommune fremmer følgende høringsuttalelse, vedtatt av fylkesutvalget den 17. mars 2015:

«Rogaland fylkeskommune er positiv til regjeringens initiativ til gjennomgang av utilregnelighetsbestemmelsene, i kjølvannet av 22. juli-saken.

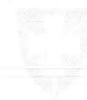
Rogaland fylkeskommune slutter seg til prinsippet om at straffansvar forutsetter at gjerningsmannen har hatt et handlingsvalg og kan klandres for det valget han tok. Prinsippet medfører at det er nødvendig med utilregnelighetsbestemmelser i norsk rett.

Rogaland fylkeskommune støtter utvalgets forslag om å etablere et tydeligere skille mellom rollen til de medisinske sakkyndige og retten. Departementet anmodes om å vurdere om det blandede prinsipp skal legges til grunn for de norske utilregnelighetsbestemmelsene.

Rogaland fylkeskommune støtter at bevisskravet presiseres, men vil anbefale at dette settes lavere enn for de øvrige straffbarhetsvilkår.

Forslaget om å innføre bestemmelser som regulerer «likestilte tilstander» og «selvforskyldt utilregnelighet» støttes.

Utvalgets forslag om å senke terskelen noe, [f]or hvem som kan dømmes til særreaksjon, støttes. Videre anmoder Rogaland fylkeskommune departementet om å vurdere hvordan utilregnelige gjerningspersoner, som stadig begår lovbrudd men som ikke truer borgernes liv, helse og frihet, skal håndteres».

Vedlagt følger kopi av saksutredning og protokoll.

Med hilsen

Andreas S. K. Tharaldsen
advokatfullmektig

Dette dokumentet er godkjent elektronisk og har derfor ingen signatur.

Vedlegg:

Saksprotokoll
Saksutredning

ROGALAND
FYLKESKOMMUNE

Saksprotokoll

Utvalg: Fylkesutvalget
Møtedato: 17.03.2015
Sak: 41/15

Resultat: Innstilling enst. vedtatt

Arkivsak: 14/21328
Tittel: SAKSPROTOKOLL - HØRINGSUTTALELSE - NOU 2014: 10
SKYLDEVNE, SAKKYNDIGHET OG SAMFUNNSVERN
TILREGNELIGHETSUTVALGETS UTREDNING

Behandling:

Votering:

Innstillingen ble enstemmig vedtatt.

Vedtak:

Rogaland fylkeskommune er positiv til regjeringens initiativ til gjennomgang av utilregnelighetsbestemmelsene, i kjølvannet av 22. juli-saken.

Rogaland fylkeskommune slutter seg til prinsippet om at straffansvar forutsetter at gjerningsmannen har hatt et handlingsvalg og kan klandres for det valget han tok. Prinsippet medfører at det er nødvendig med utilregnelighetsbestemmelser i norsk rett.

Rogaland fylkeskommune støtter utvalgets forslag om å etablere et tydeligere skille mellom rollen til de medisinske sakkyndige og retten. Departementet anmodes om å vurdere om det blandede prinsipp skal legges til grunn for de norske utilregnelighetsbestemmelsene.

Rogaland fylkeskommune støtter at beviskravet presiseres, men vil anbefale at dette settes lavere enn for de øvrige straffbarhetsvilkår.

Forslaget om å innføre bestemmelser som regulerer «likestilte tilstander» og «selvforskyldt utilregnelighet» støttes.

Utvalgets forslag om å senke terskelen noe, hvor hvem som kan dømmes til særreaksjon, støttes. Videre anmoder Rogaland fylkeskommune departementet om å vurdere hvordan utilregnelige gjerningspersoner, som stadig begår lovbrudd men som ikke truer borgernes liv, helse og frihet, skal håndteres.

Saksutredning:

HØRINGSUTTALELSE - NOU 2014: 10 SKYLDEVNE, SAKKYNDIGHET OG SAMFUNNSVERN - TILREGNELIGHETSUTVALGETS UTREDNING

Trykte vedlegg: 1. NOU 2014:10 kapittel 1, s. 21-34 - sammendrag
2. NOU 2014:10 kapittel 26, s. 373-390 - forslag til lovendringer

Utrykte vedlegg:

1. Bakgrunn:

Tilregnelighetsutvalget (utvalget) ble oppnevnt ved kongelig resolusjon av 25. januar 2013, og fikk i mandat å vurdere straffelovens utilregnelighetsregler, psykiatrisk sakkyndighet og særreaksjonene. Utvalget ble oppnevnt i kjølvannet av 22. juli-rettssaken. Utvalget har vært ledet av tidligere riksadvokat og høyesterettsdommer Georg Fredrik Rieber-Mohn, og har vært bredt sammensatt med juridisk- og medisinsk kompetanse.

Justis- og beredskapsdepartementet (departementet) har sendt Tilregnelighetsutvalgets utredning, NOU 2014:10 Skyldevne, sakkyndighet og samfunnsvern, om strafferettslig utilregnelighet, psykiatriens rolle i strafferettspleien og hvordan samfunnet bør verne seg mot utilregnelige personer som utgjør en fare for medborgeres liv og helse, på høring.

Rogaland fylkeskommune er høringsinstans i saken.

NOUen er på 441 sider og kan leses i sin helhet ved å benytte følgende link:

<https://www.regjeringen.no/contentassets/42efeed9ff864a8f891aa6536748e264/nou/pdfs/nou201420140010000dddpdfs.pdf>

Departementet viser til utredningens side 21-34 for et sammendrag av utvalgets vurderinger, jf. vedlegg 1.

2. Gjeldende rett:

I utredningens kap. 1.2.1, side 21, redegjøres det slik for gjeldende rett:

Etter straffeloven § 44 er gjerningsmannen fri for straffansvar hvis han på gjerningstiden var «psykotisk», «bevisstløs» eller «psykisk utviklingshemmet i høy grad». Bestemmelsen bygger på det medisinske prinsipp, som innebærer at når en av de nevnte tilstander er konstatert å ha foreligget på gjerningstiden, følger straffriheten uten videre.

Det er retten som i prinsippet har det siste ord når det skal avgjøres om en av de nevnte tilstander forelå, men i praksis har de rettsmedisinske sakkyndige ved sin utredning og konklusjon hatt stor, nærmest avgjørende, innflytelse på resultatet. Det har stilt seg annerledes når det har vært uenighet mellom de sakkyndige. Da har retten inntatt en friere rolle.

Uttrykket «psykotisk» refererer til det medisinske likelydende uttrykket. I forarbeidene til den lovendring som i 1997 innførte dette uttrykket til erstatning for det eldre «sinnssyk», var det forutsatt at straffrihet bare inntre når psykosen viste seg ved åpenbare symptomer, ikke når disse var trengt tilbake ved medisinerings.

Uttrykket «bevisstløs» tar sikte på noen meget sjeldne tilfeller der gjerningsmannen har handlet uten å oppfatte omgivelsene overhodet, gjerne med fullstendig hukommelsestap etterpå.

Uttrykket «psykisk utviklingshemmet i høy grad» i § 44 fritar lovbrøyttere med alvorlig svikt i intellektuelle funksjoner for straffansvar.»

I mandatet til Tilregnelighetsutvalget heter det at utvalget i sine vurderinger skal legge «særlig vekt på psykosevilkåret, men også med henblikk på vilkårene om bevisstløshet og høygradig psykisk utviklingshemning dersom dette er hensiktsmessig ved formuleringen av lovendringsforslag».

3. Tilregnelighetsutvalgets utredning

I det følgende gis en kort beskrivelse av de mest sentrale vurderinger som er foretatt av utvalget, særlig knyttet opp mot utilregnelighetsreglene. Fremstillingen er således ikke en uttømmende presentasjon av utredningen.

3.1 Grunnlaget for utilregnelighetsregler

I drøftelsen om det bør være regler for strafferettslig utilregnelighet, og i tilfellet hvordan de bør utformes, har utvalget tatt utgangspunkt i begrunnelsen for og formålet med straff i sin alminnelighet. Drøftelsene oppsummeres slik i sammendraget:

«Straffansvar forutsetter at gjerningsmannen har hatt et handlingsvalg og kan klandres for det valget han tok. Noen lovbrøyttere er i en så forvirret og avvikende sinnstilstand i gjerningsøyeblikket at de ikke bør trekkes til ansvar for handlingen. Det ville være dypt urimelig å straffe disse. Alle siviliserte samfunn unntar fra straffansvar den som ikke kan klandres, som ikke «kan for» den kriminelle handling han har begått.

Det har heller ingen nytte å trekke slike personer til ansvar. Straffesystemets atferdsregulerende virkning – dets evne til å påvirke borgerne til lovlydighet gjennom avskrekking og normdannelse – svekkes ikke av at slike forvirrede og avvikende personer unntas fra ansvaret.

Den store utfordring ved utforming av regler om strafferettslig utilregnelighet, er å oppnå treffsikkerhet, slik at utilregneligheten bare vil gjelde de personer som bør unntas etter slike synspunkter. Det er uheldig å fritas for mange, men det er verre å straffe personer som ikke kan klandres.

Enkelte av de utilregnelige lovbrøyttere som fritas for straffansvar, utgjør en fare for medborgeres liv og helse. Denne fare har samfunnet en legitim interesse i å beskytte seg mot. Men dette hensynet til samfunnsvernet bør ikke ha noen innflytelse på avgrensningen av hvem som anses utilregnelig. Det ivaretas ved reglene om særreaksjoner», jf. utredningens s. 22.

3.2 Valg av prinsipp

Det er vanlig at utformingen av utilregnelighetsregler følger enten det medisinske eller en form for et blandet prinsipp. Det er det medisinske prinsipp som er lagt til grunn i gjeldende rett, jf. beskrivelsen under kapittel 2, hvor utgangspunktet er at når en av de nevnte tilstander er konstatert å ha foreligget på gjerningstiden, følger straffriheten uten videre.

Ved anvendelse av et blandet prinsipp kreves det, i tillegg til en psykisk avvikstilstand, en årsakssammenheng mellom avvikstilstanden og handlingen (kausalitetskriterium), eller at vedkommende har manglet evnen til å forstå rettsstridigheten eller virkningen av handlingen (psykologisk kriterium).

I utredningen vises det til at det medisinske prinsipp er blitt kritisert, særlig i kjølvannet av 22. juli-saken. Det har vært hevdet at domstolenes innflytelse bør styrkes. I den forbindelse er det blitt anført at domstolene har vært altfor tilbaketrukne og uten videre lagt til grunn de sakkyndiges samstemte konklusjon. Det kan da synes fornuftig å endre dagens system, slik at man ikke blindt fritar for ansvar den som på handlingstiden var i en alvorlig avvikstilstand, men i tillegg kreve årsakssammenheng mellom avviket og handlingen. I utgangspunktet skulle en slik regel være egnet til å treffe de «egentlig utilregnelige» bedre. Et slikt system vil også skille klart mellom rettens og de medisinske sakkyndiges rolle.

Til tross for dette ser utvalget også utfordringer og vanskeligheter ved å benytte det blandede prinsipp:

«Det finnes ikke empiriske eller faglige holdepunkter for den avgjørende bedømmelsen av om den psykiske avvikstilstand har hatt innflytelse på gjerningsmannens lovbrudd. I psykiatrien er det i noen grad et omstridt spørsmål om en psykose kan være «partiell» og derved ramme bare deler av en persons sinn. Den dominerende oppfatning har lenge vært og er fortsatt at psykosen rammer sinnet som helhet. Det vil altså være beheftet med stor usikkerhet å ta stilling til om det foreligger årsakssammenheng mellom tilstand og handling, eller om lovbrøyteren har forstått rekkevidden av handlingen. Psykiatrien kan ikke gi noen anvisning på bedømmelsen, og juristene vil være henvist til løse antagelser uten klar forankring. Stilt overfor slike vanskelige spørsmål, vil dommeren naturlig nok søke hjelp hos den sakkyndige, som forutsettes å kjenne det syke sinn best. Men når psykiatrien ikke har noe empirisk eller konsensusbasert grunnlag for å konstatere at det ikke foreligger en sammenheng mellom en psykotisk tilstand og et lovbrudd fra den sykes side, vil også den sakkyndige basere seg på antagelser og skjønn. Det er derfor ikke lett å se at rettens innflytelse på det endelige resultatet nødvendigvis blir styrket ved en slik regel», jf. utredningens s. 22 – 23.

Utvalget slår fast at det primære mål har vært å foreslå en regel som best mulig treffer de alvorlig psykisk avvikende lovbrøytere som ut fra begrunnelsene for straff ikke bør være ansvarlige. Utvalget konkluderer etter dette med følgende prinsipp:

«Slik utvalget ser det, oppnås best treffsikkerhet innenfor rammen av en regel som bygger på det medisinske prinsipp. I den regel som utvalget foreslår, gjøres det klart at det bare er den lovbrøyteren som på handlingstiden var «psykotisk» med en markant styrkegrad av psykotiske symptomer, som skal gå fri for ansvar. Dette er de psykiske sykdomstilstand som griper sterkest inn i og virker mest forstyrrende på sinnet, og som derved også er best egnet til å skille de «skyldfrie» – de som på

grunn av sykdom er uten evne til normale handlingsvalg – fra de som bør være ansvarlige. Og som nevnt er det den alminnelige oppfatning i medisinsk-faglige kretser at psykosen rammer sinnet som helhet. Derfor er det også vanskelig i konkrete tilfeller å utelukke at sykdommen har virket inn på handlingsvalget.

Det har vært viktig for utvalget å skille klart mellom psykiatri og jus, slik at de sakkyndige begrenser sin deltakelse til det fagområde de behersker og er skolert for, og slik at retten kan ta et tydeligere selvstendig ansvar for med endelig virkning å avgjøre spørsmålet om tiltalte skal frifinnes eller domfelles.

Etter den regelen utvalget foreslår, vil de sakkyndiges oppgave være å utrede lovbruterens sinnstilstand utelukkende på egne faglige premisser og etter det internasjonale klassifikasjonssystemet for psykiske lidelser, som for tiden er ICD-10.

Diagnosesystemet er et resultat av et bredt faglig samarbeid og benyttes i de fleste land vi sammenligner oss med. Retten får derved en faglig forankret bedømmelse av observanden, med grunnlag i et konsensusbasert diagnosesystem. De sakkyndige skal i sin erklæring konkludere innenfor rammen av dette faglige systemet, men ikke uttale seg om hvorvidt lovens vilkår «psykotisk» er oppfylt.

Dette er en viktig endring fra praksis under den gjeldende ordning, der de sakkyndige også uttaler seg og konkluderer innenfor lovens psykosebegrep. Da beveger de psykiatrisk sakkyndige seg inn på jussens område og bedriver rettsanvendelse (tolker straffeloven), samtidig som det medisinske og det rettslige psykosebegrepet blir nærmest sammenfallende.

Utvalget mener at en slik praksis er uheldig. Det medisinske psykosebegrepet, slik det til enhver tid utvikles innenfor psykiatrien og i det internasjonale klassifikasjonssystemet, avgrenses og defineres ut fra et formål om å diagnostisere alvorlige psykiske lidelser for å gi grunnlag for best mulig medisinsk behandling. Det rettslige psykosebegrepet, det som loven i utvalgets forslag baserer utilregneligheten på, har et annet formål: Det skal avgrense de lidelser som er så alvorlige og sinnsforstyrrende at de fratrukker lovbruterens enhver skyldbevne.

(...)

Det er altså rettens oppgave på selvstendig grunnlag å ta stilling til om gjerningsmannens tilstand var av en slik karakter og fremtrådte med slik symptomstyrke, at han ikke bør påføres straffansvar. Denne rettslige bedømmelsen vil ha en klar empirisk forankring i observerte symptomer, noe den sakkyndige med sin særlige fagkunnskap og sine metodiske verktøy kan kaste lys over. Men psykiateren har ikke innenfor sitt fag forutsetninger for å besvare det avgjørende spørsmålet, som dypest sett er av rettslig art: Var den tiltalte i gjerningsøyeblikket så psykisk forstyrret at han ikke bør og kan holdes ansvarlig?

Ved skarpt å skille mellom den medisinsk-faglige og den rettslige bedømmelse, og således mellom det medisinske og det rettslige psykosebegrepet, kan det være riktig å si at den foreslåtte utilregnelighetsregel bygger på et noe modifisert medisinsk prinsipp», jf. utredningens s. 23 – 24.

3.3 Likestilte tilstander

Etter gjeldende regelverk er tilstandene «psykotisk», «bevisstløs» eller «psykisk utviklingshemmet i høy grad» uttømmende for hva som kan medføre utilregnelighet i lovens forstand. Utvalget er av den oppfatning at det blir for snevert å avgrense

utilregnelighet til det foreslåtte psykosevilkåret, og foreslår derfor at også tilstander som er å likestille med psykose omfattes av regelen.

3.4 Beviskravet

Bevistemaet er gjerningspersonens tilregnelighet på handlingstiden. Hvilket beviskrav som gjelder ved bedømmelsen er ikke like klart. Høyesterett har slått fast at det alminnelige beviskravet gjelder ved alle straffbarhetsvilkårene. Likevel slik at det ikke kan stilles samme krav til bevisets styrke ved spørsmålet om gjerningspersonen var psykotisk som ved spørsmålet om tiltalte har begått den aktuelle handling. Utvalget har drøftet problemstillingen og konkludert med at:

«[i]ngen argumenter taler med tyngde for at beviskravet bør være annerledes ved spørsmålet om tilregnelighet enn ved de øvrige straffbarhetsvilkår.

Når det ut fra begrunnelsene for straff anses dypt urimelig å påføre fullstendig forvirrede eller andre med grunnleggende psykiske mangler straffansvar, er det ingen grunn til at terskelen for å bevise skyld på dette område skal senkes, med den følge at flere uskyldige personer blir domfelt. Terskelen for å bevise skyld bør altså være den samme her som ellers. Dette gir større forutsigbarhet og sikrer likebehandling, begge deler helt sentrale elementer i det rettsstatlige ideal som vårt samfunn bygger på», jf. utredningens s. 24 – 25.

3.5 Selvforskyldt utilregnelighet

Utvalget beskriver problemstillingen slik:

«Etter den gjeldende § 45 er det gjort unntak fra ansvarsfriheten etter § 44 for den som var bevisstløs på gjerningstiden, når bevisstløsheten var en følge av selvforskyldt rus. I rettspraksis er bestemmelsen også gitt anvendelse for den rusutløste psykose. Etter § 45 er det tilstrekkelig til fullt strafferettslig ansvar at rusen var selvforskyldt, det kreves ikke at bevisstløsheten eller det psykotiske anfaller var det. Utover dette har ikke norsk rett regler om «selvforskyldt utilregnelighet», jf. utredningens s. 25.

Etter gjeldende rett skal en person som har inntatt alkohol (lovlige rusmidler) innenfor rammen av det alminnelig aksepterte, og som ikke har reagert uvanlig på slike inntak tidligere, dømmes fullt ut som ansvarlig for sine handlinger i det tilfellet at han ender opp i en utilregnelig tilstand og begår lovbrudd han ellers ikke ville begått. Dette fordi selve alkoholinntaket var selvforskyldt. I et slikt tilfelle mener utvalget at begrunnelsen for straffansvar ikke slår til.

Utvalget foreslår etter dette en bestemmelse om straffansvar for lovbrudd utført i en tilstand av selvforskyldt utilregnelighet.

3.6 Samfunnsvern

Problemstillingen som reiser seg er hvordan lovbrøyttere som ikke kan dømmes til ansvar, men som utgjør en fare for medborgere og samfunnet, skal håndteres. Problemstillingen presenteres under kapittel 1.4.1, utredningens s. 31. Det faller utenfor utvalgets mandat å ta opp spørsmålet om de såkalte «plagsomme» utilregnelige, som begår mindre alvorlige og ikke spesielt integritetskrenkende kriminalitet, jf. utredningens s. 38.

Utvalget mener at systemet med strafferettslige særordninger bør videreføres. I dag kan dom på særreaksjoner gis i det tilfellet at den utilregnelige gjerningspersonen utgjør en fare for andres liv, helse og frihet. Villkårene er tolket strengt, og utvalget mener at det bør vurderes å senke terskelen for bruk av særreaksjoner.

Utvalget viser i den forbindelse til at de har gjennomgått rettspraksis hvor det er begått relativt alvorlige integritetskrenkelser, men hvor det strenge kravet i gjeldende rett ikke ble ansett oppfylt. Dette til tross for at det var stor fare for ny og alvorlig kriminalitet.

Det legges opp til en endring av kravet til fare, hvor det legges mer vekt på faren som truer rettsgodet. Det argumenteres for å kreve større fare når det truede rettsgode ikke er av de aller viktigste, og oppstille et mindre krav til faren når det truede gode er særlig viktig.

For utvalget er det avgjørende at personer som utgjør en reell risiko for viktige rettsgoder fanges opp. Det holdes fast ved minstekravet om at gjerningspersonen må true andres liv, helse eller frihet. Kravet om «alvorlig» krenkelse foreslås fjernet.

3.7 Enstemmige lovforslag

Utvalget foreslår endring i Grunnloven § 96 andre ledd.

Utvalget foreslår endringer i straffeloven §§ 39, 39 a, 39 b, 44, 45 og 46.

Utvalget foreslår endringer i straffeprosessloven §§ 139, 147, 149, 165 a, 167 og 226.

Utvalget foreslår endringer i psykisk helsevernloven §§ 5-3, 5-4 og 5-6 a.

Utvalget foreslår endringer i straffeloven 2005 §§ 20, 62, 64, 65, 80 og 412

Alle enstemmige endringsforslag med merknader er inntatt i kapittel 26.2, jf. vedlegg 2.

4. Fylkesrådmannens vurderinger

4.1 Grunnlaget for utilregnelighetsregler

En del av utvalgets mandat har vært å vurdere om det fremdeles skal være regler om utilregnelighet i norsk strafferett. I utredningen knyttes denne vurderingen til begrunnelsen for straff og straffeansvar. Det argumenteres for, og konkluderes med, at verken begrunnelsen for straff eller straffeansvar har gyldighet ved straffbare handlinger utført av utilregnelig gjerningsmann.

Fylkesrådmannen har, på linje med utvalget, vanskelig for å se tungtveiende argumenter for at utilregnelige gjerningspersoner skal dømmes til straff. Reglene om utilregnelighet er sterkt forankret i vår rettstradisjon.

Fylkesrådmannen følger utvalgets vurderinger og er enig i at det i norsk rett fremdeles må være bestemmelser om utilregnelighet, gjeldene for dem som ikke «kan for» sine handlinger.

4.2 Valg av prinsipp

Som det er redegjort for over, er det etter gjeldende rett det medisinske prinsipp som ligger til grunn for utilregnelighetsvurderingen. Utvalget foreslår endringer som medfører at det medisinske prinsipp blir noe modifisert. Det skal ikke være den medisinske diagnosen som blindt legges til grunn, men den vil være utgangspunkt for vurdering av om det rettslige vilkåret «psykose» er oppfylt. Videre foreslås det at de sakkyndige kun skal uttale seg i forhold til medisinsk diagnose, og ikke til lovens vilkår.

Fylkesrådmannen er av den oppfatning at det i utgangspunktet kan synes naturlig å kreve en form for årsakssammenheng mellom diagnose og handling. Det er nærliggende å anta at en slik kobling vil gi et mer treffsikkert system, hvor det i størst mulig grad er de «egentlig utilregnelige» som fritas for ansvar og straff. Videre er det vanskelig å se at hensynene bak utilregnelighetsbestemmelsene er treffende for de tilfeller hvor årsakssammenheng ikke foreligger.

Fylkesrådmannen er av den oppfatning at det er viktig å få etablert et klarer skille mellom juss og psykiatri i utilregnelighetsvurderingen, slik at domstolen ikke blindt legger de sakkyndiges vurdering til grunn. Det kan argumenteres for at et blandet prinsipp i større grad tydeliggjør ansvarsfordelingen.

I utredningen redegjøres det for at det i psykiatrien er omstridt om psykose kan ramme bare deler av en persons sinn. Den dominerende oppfatning skal være at psykosen rammer sinnet som helhet. Legges dette til grunn vil det være vanskelig å påvise årsakssammenheng, eller mangel på dette, mellom tilstand og handling.

Utvalgets forslag, med et modifisert medisinsk prinsipp, søker også å klargjøre skillet mellom juss og psykiatri. Fylkesrådmannen støtter utvalgets forslag om at de sakkyndige kun skal uttale seg om diagnose, og ikke om lovens vilkår.

Fylkesrådmannen er av den oppfatning at utvalget har fremmet et forslag som kan synes å løse en del av de utfordringer som har vært med gjeldende rett. Likevel vil fylkesrådmannen anbefale at departementet også vurderer en form for blandet prinsipp i sitt videre arbeid.

4.3 Likestilte tilstander

Det er vanskelig å se gode argumenter for at lovens tre vilkår, «*psykotisk*», «*bevisstløs*» eller «*psykisk utviklingshemmet i høy grad*», skal være uttømmende for hvilke tilstander som kan medføre utilregnelighet, i lovens forstand. Det avgjørende må være at gjerningspersonen, på gjerningstiden, var i en slik tilstand at det kan likestilles med en av de aktuelle definisjoner. I slike tilfeller vil hensynene bak regelverket gjelde tilsvarende, og gjerningspersonen bør ikke stilles til ansvar for sine handlinger.

4.4 Beviskravet

Som redegjort for over, har Høyesterett slått fast at det ikke kan stilles samme krav til bevisets styrke ved spørsmålet om gjerningspersonen var psykotisk, som ved de øvrige straffbarhetsvilkår. Den nærmere grensdragning er ikke avklart. Utvalget foreslår at beviskravet skal være det samme som for de andre straffbarhetsvilkår, og

uttaler at: «*fj*ingen argumenter taler med tyngde for at beviskravet bør være annerledes ved spørsmålet om tilregnelighet enn ved de øvrige straffbarhetsvilkår.

Fylkesrådmannen er av den oppfatning at det er vesentlig forskjell på å bevise at en persons handling oppfyller straffebudets objektive- og subjektive vilkår, enn å bevise personens tilregnelighet. Formålet med beviskravet i straffesaker er å sikre at personer som ikke har begått en straffbar handling ikke dømmes for denne.

Bakgrunnen for utilregnelighetsbestemmelsene er redegjort for i utredningen, og kort i denne saksutredningen. Formålet er at gjerningsmenn, som etter bevisene oppfyller straffebudets objektive- og subjektive vilkår, likevel ikke skal dømmes til straff da de på grunn av sin tilstand ikke kan stilles til ansvar for sine handlinger.

Ved et noe lavere beviskrav ved utilregnelighetsvurderingen er risikoen at en gjerningsperson som har utført den straffbare handlingen dømmes for denne, til tross for at han ut fra sin tilstand ikke kan stilles til ansvar. Motsatt er risikoen, ved å oppstille tilsvarende beviskrav som for øvrige straffbarhetsvilkår, at en gjerningsperson som har begått den straffbare handling ikke stilles til ansvar for denne fordi det ikke kan føres bevis utover enhver rimelig og fornuftig tvil for at han var tilregnelig på handlingstidspunktet.

Fylkesrådmannen vil etter dette anbefale at departementet arbeider videre med å klargjøre beviskravet, samt at kravet settes lavere enn for de øvrige straffbarhetsvilkår.

4.5 Selvforskyldt utilregnelighet

Det er rimelig at den som har hensatt seg selv i selvforskyldt bevisstløshet ikke er fri for ansvar. Likevel er det, etter gjeldende rett, tilstrekkelig at inntaket av rusmidler er selvforskyldt, og ikke selve bevisstløsheten.

Fylkesrådmannen er av den oppfatning at dagens regelverk slår svært urimelig ut i det tilfellet at en person får en atypisk reaksjon på et begrenset inntak av rusmidler. Den atypiske reaksjonen vurderes da opp mot personens tidligere reaksjon på tilsvarende inntak.

Fylkesrådmannen støtter utvalgets forslag om å innføre regler for straffansvar for lovbrudd utført i en tilstand av selvforskyldt utilregnelighet.

4.6 Samfunnsvern

Konsekvensen av at utilregnelige personer ikke straffes er i utgangspunktet at de går fri, og kan bevege seg fritt i samfunnet. Dette er problematisk i de tilfeller hvor den utilregnelige gjerningsmann har utført handlinger som utgjør en fare for andres liv, helse og frihet.

For å motvirke en slik konsekvens er det innført et system for særreaksjoner, som redegjort for i utredningen og kort i saksutredningen. Fylkesrådmannen støtter utvalgets forslag om å videreføre dette systemet.

Videre er fylkesrådmannen enig i at terskelen for at særreaksjoner skal kunne anvendes ikke må settes for høyt, og at praksis tyder på at det er behov for å

vurdere å redusere kravet. Systemet med et relativt farebegrep bør vurderes av departementet.

Selv med en endring som foreslått av utvalget vil terskelen ligge høyt. Det vil medføre at personer som utgjør en fare mot annet enn liv, helse og frihet, ikke vil omfattes av særreaksjonene. Fylkesrådmannen anbefaler at departementet anmodes om å vurdere hvordan utilregnelige personer som til stadighet utfører straffbare handlinger skal håndteres.

5. Konklusjon:

Fylkesrådmannen er positiv til regjeringens initiativ til gjennomgang av utilregnelighetsbestemmelsene, i kjølvannet av 22. juli-saken.

Fylkesrådmannen slutter seg til prinsippet om at straffansvar forutsetter at gjerningsmannen har hatt et handlingsvalg og kan klandres for det valget han tok. Prinsippet medfører at det er nødvendig med utilregnelighetsbestemmelser i norsk rett.

Videre støttes utvalgets forslag om må etablere et tydeligere skille mellom rollen til de medisinske sakkyndige og retten. Departementet bør vurdere om det blandede prinsipp skal legges til grunn for de norske utilregnelighetsbestemmelsene.

Departementet bør videre presisere beviskravet, og det anbefales at dette settes lavere enn for de øvrige straffbarhetsvilkårene.

Det synes fornuftig å innføre bestemmelser som regulerer «likestilte tilstander» og «selvforskyldt utilregnelighet».

Fylkesrådmannen ser utfordringer med hvordan samfunnet skal håndtere gjerningspersoner som er uten straffeansvar som følge av utilregnelighet. Samfunnets behov for vern står mot enkeltpersoners krav på ikke å straffes for handlinger de ikke kan klandres for. Fylkesrådmannen støtter utvalgets forslag om å senke terskelen noe, hvor hvem som kan dømmes til særreaksjon. Fylkesrådmannen er av den oppfatning at departementet bør vurdere hvordan utilregnelige gjerningspersoner, som stadig begår lovbrudd, men som ikke truer borgerens liv, helse og frihet, skal håndteres.

Forslag til vedtak:

Rogaland fylkeskommune er positiv til regjeringens initiativ til gjennomgang av utilregnelighetsbestemmelsene, i kjølvannet av 22. juli-saken.

Rogaland fylkeskommune slutter seg til prinsippet om at straffansvar forutsetter at gjerningsmannen har hatt et handlingsvalg og kan klandres for det valget han tok. Prinsippet medfører at det er nødvendig med utilregnelighetsbestemmelser i norsk rett.

Rogaland fylkeskommune støtter utvalgets forslag om å etablere et tydeligere skille mellom rollen til de medisinske sakkyndige og retten. Departementet anmodes om å

vurdere om det blandede prinsipp skal legges til grunn for de norske utilregnelighetsbestemmelsene.

Rogaland fylkeskommune støtter at beviskravet presiseres, men vil anbefale at dette settes lavere enn for de øvrige straffbarhetsvilkår.

Forslaget om å innføre bestemmelser som regulerer «likestilte tilstander» og «selvforskyldt utilregnelighet» støttes.

Utvalgets forslag om å senke terskelen noe, hvor hvem som kan dømmes til særreaksjon, støttes. Videre anmoder Rogaland fylkeskommune departementet om å vurdere hvordan utilregnelige gjerningspersoner, som stadig begår lovbrudd men som ikke truer borgernes liv, helse og frihet, skal håndteres.

Trond Nerdal
fylkesrådmann

Siri Frafjord Landa
fylkesadvokat

Dette dokumentet er godkjent elektronisk og har derfor ingen signatur.